

Я.В. Ганіткевич

Історія кафедри фізіології людини і тварин Чернівецького університету

Університет у Чернівцях засновано в 1875 р. за панування Австро-Угорщини на базі духовної семінарії. Мав тоді лише 3 факультети: богословський, юридичний і філософський, викладання проводилося німецькою мовою. Після переходу Буковини до складу Румунії (1918) Чернівецький університет у 1920 р. перетворено в румунський. Після приєднання Північної Буковини до УРСР (1940) він став державним радянським, організовано 6 факультетів, в тому числі біологічний, запроваджували викладання українською мовою [1, 2].

Після звільнення Чернівців від німецької окупації (1944) в процесі розвитку Чернівецького державного університету прийнято рішення про заснування кафедри фізіології людини і тварин. Уперше її організував і 12 років очолював (1946–1957 рр.) доцент Д.О. Кочерга, який захистив кандидатську дисертацію в Дніпропетровському медичному інституті, пізніше працював в Інституті фізіології АН УРСР ім. О.О. Богомольця. В ці роки вивчали проблеми фізіології дихання, завідувач кафедри та науковці Н.Р. Мірза, В.А. Євдокимова, Р.Ю. Гутник (пізніше Хролінська) виконали понад 20 праць про рефлекторні впливи рецепторів плеври на різні функціональні системи організму, зокрема на серцево-судинну систему та органи дихання.

У період 1957–1961 рр. кафедрою завідував проф. Г.В. Попов, розвивався новий

науковий напрямок – дослідження фізіології праці. Досліджували електричну активність м'язів при роботі і при втомі, вивчали фізіологічний механізм «мертвої точки». Опубліковано близько 20 праць Г.В. Попова, В.О. Воскобойникової, Р.Ю. Гутник та ін.

Протягом 1958–1967 рр. співробітники кафедри В.О. Ткачук, К.І. Орчук і В.В. Зажаєва досліджували морфологічні особливості рецепторного апарату фасцій м'язів хребетних тварин. Вивчали роль інтероцепторів сім'яників (Р.Ю. Хролінська), вплив каротинної підгодівлі на продуктивність сільськогосподарських птахів (М.І. Яворський), вплив плавальних навантажень на стан печінки білих щурів (В.О. Паскар) та ін.

З 1962 по 1971 рр. кафедру очолював проф. П.Д. Рудько, доктор біологічних наук, тематика окремих праць кафедри та навчальний процес були пов'язані із сільським господарством. Колектив кафедри вивчав фізіологічні особливості росту, розвитку та продуктивності великої рогатої худоби у різних умовах вирощування. Ці проблеми досліджували П.Д. Рудько, доцент В.О. Воскобойникова, співробітники М.В. Остапович, П.І. Шкурган, Т.В. Удовицька. На кафедрі панувала російська мова.

Доценти Д.О. Кочерга та В.О. Воскобойникова були також деканами факультету. Про стан навчальної роботи відомості не збереглися.

В 1970 р. на кафедрі обрано доктора медичних наук Я.В. Ганіткевича, до цього – доцента кафедри нормальної фізіології Івано-Франківського медичного інституту. В цей час в роботі кафедри основну увагу приділено підвищенню рівня навчального процесу. Розроблено нові програми і плани нормативних і спецкурсів, малого і великого практикуму, навчальної та виробничої практики. Опрацьовані нові спецкурси з фізіології центральної нервової системи, фізіології залоз внутрішньої секреції, фізіології травлення, фізіології праці тощо. Складено і вперше надруковано програми 5 спецкурсів, розроблено нові заняття з малого практикуму, вперше запроваджено великий практикум. Налагоджено роботу віварію, студенти отримали можливість проводити хронічні та гострі дослідження на тваринах (собаки, кролики, морські свинки, щури, білі миші). При допомозі ректорату (ректор – проф. К.О. Червінський) та деканату (декани – доц. П.І. Лопушанський, доц. Д.В. Бевзюк), партійного бюро факультету (секретар Д.В. Бевзюк) оновлено наочне обладнання кафедри. Всю навчально-методичну роботу кафедри переведено на українську мову.

Студентів стали залучати до наукової роботи. Розроблено і видано методичні рекомендації для проведення науково-дослідної роботи. Вони вперше почали виконувати курсові і дипломні роботи на актуальні теми, деякі студентські роботи були на високому науковому рівні та увійшли в публікації кафедри. Кращі випускники кафедри цього періоду стали аспірантами, кандидатами наук, доцентами і професорами (Роман Янчій, Леся Байдан, Валентин Швець, Євгеній Халаїм, Марія Сенік).

Кафедра розпочала розробляти новий науковий напрямок фізіології – дослідження фізіологічної ролі ендогенних (біогенних) і абіогенних поверхнево-активних речовин. Запропоновану завідувачем тематику схвалили наукові ради біологічної секції МВССО УРСР та наукова рада з мембранології АН СРСР, Я.В. Ганіткевича ввели до складу цих нау-

кових рад, до екологічної секції Національного комітету СРСР з поверхнево-активних речовин, редколегії міжвідомчого збірника МВССО УРСР.

На кафедрі проводили наукову і педагогічну роботу доценти І.І. Лещинюк, Л.І. Сандуляк, І.М. Павлюк, асистенти М.В. Остапович, Р.Ю. Хролінська, старші лаборанти Л.І. Черненко, Г.Г. Пендерещка, П.І. Шкурган, О.А. Ясюченя, науковий співробітник М.Г. Грішина. При сприятливій ректорату на кафедрі формувалася невелика наукова група.

Була налагоджена тісна співпраця з кафедрою фізичної та колоїдної хімії університету (доц. В.П. Руді), кафедрами гістології, фізіології та з клінікою внутрішніх хвороб Чернівецького медичного інституту (проф. І.А. Шевчук, доц. В.Ф. Мислицкий, проф. Л. Самсон). Встановлено наукові зв'язки кафедри зі столичним університетом ім. Т.Г. Шевченка (Інститут фізіології, акад. П.Г. Богач), Інститутом фізіології ім. О.О. Богомольця АН УРСР (акад. П.Г. Костюк, М.Ф. Шуба, В.Я. Березовський), лабораторією поверхневих явищ Інституту хімії полімерів АН УРСР, налагоджено контакти з лабораторією акад. А.М. Уголева в Інституті фізіології АН СРСР (Ленінград). Спільно проводилися наукові дослідження, виконувалися дисертаційні роботи, готувалися наукові публікації. Виробничу практику студенти-фізіологи проходили в Києві в згаданих інститутах, деякі виконували там дипломні роботи (В.І. Швець).

У 1970–1971 рр. співробітниками кафедри проведено психофізіологічні дослідження на Чернівецькому текстильному об'єднанні «Восход», надано підприємству допомогу у розробці плану спеціального розвитку.

За 10 років кандидатські дисертації захистили М.В. Остапович, Р.Ю. Хролінська, Л.В. Байдан, дещо пізніше – В.І. Швець, Р.І. Янчій, М.І. Сенік, Є.А. Халаїм.

Співробітниками кафедри за цей час опубліковано понад 80 наукових праць, в тому

числі 26 у всесоюзних виданнях, в зарубіжних – 5 [3]. Отримано авторське свідоцтво на винахід – ефективну підкормку сільсько-господарських тварин поверхнево-активними речовинами.

Кафедра брала участь в ІХ, Х і ХІ з'їздах Українського фізіологічного товариства. Наукові роботи кафедри були представлені завідувачем кафедри в складі групи науковців СРСР на ХІІ з'їзді Польського фізіологічного товариства (Ольштин, 1972), на ІІ Конгресі товариства фізіологічних наук Болгарії (Софія, 1974), на ХІІІ конгресі Польського фізіологічного товариства (Гданьск, 1975), на VІІІ Міжнародному конгресі з поверхнево-активних речовин (Москва, 1978), на найбільш престижному ХХVІІІ міжнародному конгресі фізіологічних наук (Будапешт, 1980). Великий огляд праць кафедри з фізіологічної ролі поверхнево-активних речовин опубліковано в міжнародному журналі «Tenside-Detergents» (Мюнхен, 1978).

Кафедра стала відомим в Україні та в СРСР центром дослідження поверхневих явищ в біології та медицині. До Чернівців приїздили для обміну досвідом та захисту дисертацій. У 1975 р. кафедра фізіології людини і тварин ЧДУ спільно з АН СРСР та АН УРСР уперше на факультеті провела за своєю тематикою Всесоюзний симпозіум «Фізіологічна роль поверхнево-активних речовин», в якому взяло участь 150 науковців Києва, Харкова, Донецька, Вінниці, Сімферополя, Москви, Ленінграда, Томська, Ташкента, Іжевська, Риги і Єлгави (Латвія), Пушціно, Шебекино, Щолкіно, Іжевська, Караганди, Благовещенська (Росія) та ін. [4]. Основними питаннями було обговорення ролі поверхневих явищ в механізмі дії фізіологічно активних речовин, вивчення взаємозв'язку будови і фізіологічної дії поверхнево-активних речовин, їх взаємодія з біологічними та штучними мембранами. Багато доповідей були присвячені фізіологічній ролі жовчних кислот, якісній характеристиці та регуляції їх метаболізму. Значну увагу при-

ділили поверхнево-активним речовинам, які діють на біологічні мембрани, анестетикам, анальгетикам тощо, солюбілізації ферментів поверхнево-активними речовинами. Цікавими були доповіді з Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця АН УРСР про легеневі сурфактанти, їх роль у різних порушеннях легневих функцій (Березовський В.Я.).

У 1980 р. за сприяння Інституту фізіології АН УРСР у видавництві «Наукова думка» вийшла у світ монографія Я.В. Ганіткевича «Роль желчи и желчных кислот в физиологии и патологии организма», яка стала настільною книгою для багатьох фахівців, науковців, аспірантів. Пізніше видано методичну книжку «Я.В. Ганиткевич, Я.И. Карбач. Исследование желчи. Биохимические и биофизические методы» (Київ, 1985. –136 с.).

Кафедра фізіології людини і тварин за рівнем наукової та педагогічної роботи стала однією з провідних на біологічному факультеті, готувала на належному високому рівні вчителів-біологів, активно розвивала фізіологічну науку.

Проте з часом підтримка керівництвом університету і факультету починань кафедри, надання потрібної допомоги та сприяння припинилися. Я.В. Ганіткевич не став брати участі в черговому конкурсі та в 1981 р. залишив Чернівецький університет.

Завідувачем кафедри обрано доктора біологічних наук проф. С.А. Кузнецова з Кишинева, під його керівництвом стали досліджувати функціональні можливості рухового аналізатора, проводити навчальний процес російською мовою. У 1983 р. С.А. Кузнецова звільнено, самостійно функціонуючу 40 років кафедру фізіології людини і тварин об'єднано з кафедрою зоології – створено кафедру зоології та фізіології людини і тварин, завідувачем стала доц. Д.В. Бевзюк – зоолог, кандидат біологічних наук, декан факультету.

У 1985 р. повністю ліквідовано кафедру фізіології людини і тварин, яка є основною на біологічних факультетах України та інших країн, дає необхідну підготовку викладачам

біології, випускникам біологічних факультетів університетів. Невеликий курс фізіології людини і тварин залишався при кафедрі зоології [5].

Під кінець радянської доби біологічний факультет різко змінено в напрямку агробіології, наближено до рівня агрономічного або сільськогосподарського навчального закладу, з 1990 р. почато випуск ґрунтознавців, які стали працювати в господарствах Чернівецької та сусідніх областей, в станціях хімізації сільського господарства тощо.

За незалежної України ліквідовано кафедру зоології та гідробіології, відкрито кафедру молекулярної генетики та біотехнології (2005), вчена рада університету перейменувала (2009) біологічний факультет на факультет біології, екології та біотехнології [6]. Хоч в університеті кількість кафедр різко зросла (з 56 до 75 за роки 1995–2005) кафедри фізіології людини і тварин не відновлено.

Згадані матеріали про кафедру фізіології людини і тварин Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича доповнять історію біологічного факультету університету та історію розвитку фізіологічної науки у вищих навчальних закладах України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чернівецький державний університет. – Львів, 1975. – С. 171–172.
2. Чернівецький національний університет // Режим доступу до сайту: ar.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/107/1/ChNU.pdf.
3. Вибрані праці до 80-ліття від дня народження Ярослава Ганіткевича // Бібліографічний покажчик. Лікарський збірник. – Нова серія. – Том XVII. – НТШ. – Львів, 2009. – 424 с.
4. Всесоюзний симпозиум «Физиологическая роль поверхностно-активных веществ». – Тезисы докладов. – Черновцы, 1975. – 131 с.
5. Чернівецький університет. 1875–1995. Сторінки історії. – Чернівці, Рута, 1995. – С.140.
6. Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича // Режим доступу до сайту: <http://www.chnu.cv.ua/index.php?page=ua/colleges> ; <http://bio.chnu.edu.ua/>.

Львів. нац.мед. ун-т ім. Данила Галицького
E-mail: hanitkevych@yahoo.com